

พัฒนาการของเมืองและรูปแบบสถาปัตยกรรมในหลวงพระบาง ภายใต้อิทธิพลตะวันตกในยุคอาณานิคม

Urban Development and Architectural Typologies in Luang Prabang under the Western Influences during the Period of Colonial State

อนล ชัยมณี*

Anon Chaimanee

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและสรุปผลกระทบจากอิทธิพลตะวันตกช่วงยุคอาณานิคมของฝรั่งเศสที่มีผลต่อพัฒนาการของเมืองและงานสถาปัตยกรรมในหลวงพระบาง โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้ (1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับลักษณะทั่วไป ความสำคัญ และประวัติศาสตร์ของหลวงพระบาง (2) ศึกษาการพัฒนาของเมืองและงานสถาปัตยกรรมในหลวงพระบางทั้งในยุคก่อนและยุคอาณานิคม (3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเมืองหลวงพระบางและรูปแบบอาคารประเภทต่างๆ หลังยุคอาณานิคม (4) สรุปผลการศึกษาอิทธิพลตะวันตกที่ส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพของเมืองหลวงพระบาง ผลการศึกษาพบว่าอิทธิพลของฝรั่งเศสได้ส่งผลให้เมืองหลวงพระบางมีลักษณะทางกายภาพโดยรวมเป็นแบบตะวันตก อย่างไรก็ตาม ในรายละเอียดของบริบททางกายภาพดังกล่าว ยังมีความยืดหยุ่นกับความความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในพื้นที่อยู่ ทำให้เมืองหลวงพระบางมีการผสมผสานลักษณะทางโครงสร้างของเมืองและงานสถาปัตยกรรมได้อย่างน่าสนใจ

ABSTRACT

The article studies the city development of Luang Prabang prior and during the period of colonial state. The study focuses on main two components including the urban development and architectural transformation. The study processes consist of 1) Fundamental studies of general characters, importance and history of the Luang Prabang city 2) Study of the urban development and architectural transformation in Luang Prabang in both pre-colonial era and during the period of the Colonization 3) Analyzing the relationship between architectures and the urbanization which had been reflected by Western influences 4) Conclusion of the Western influences for the urban growth and architectural transformation in Luang Prabang. The study reveals that, although, the development during the period of French colonization westernized the physical planning of the city. New pattern of Luang Prabang is considerably engaged with religious beliefs, way of life and

* อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Email: anon.ch@cmu.ac.th

cultural inheritance of locals. All of them make the city remarkably contains blended characteristic both in urban and architectural aspects.

คำสำคัญ: หลวงพระบาง พัฒนาการของเมือง รูปแบบสถาปัตยกรรม อิทธิพลตะวันตก

Keywords: Luang Prabang, Urban Development, Architectural Typologies, Western Influence

บทนำ

ในช่วงระหว่างปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงที่ชนชาติตะวันตกได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาสู่ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน ซึ่งการเข้ามาได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมไปถึงระบบการปกครองในหลายประเทศในภูมิภาคดังกล่าว โดยพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากคือเมืองหลวงและหัวเมืองสำคัญต่างๆ รวมไปถึงเมืองที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความโดดเด่นทางภูมิศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและการคมนาคม

หลวงพระบาง เป็นหนึ่งในเมืองที่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากชาติตะวันตกจากการตกเป็นรัฐอาณานิคมของฝรั่งเศสเป็นเวลา 82 ปี (พ.ศ. 2463-2518) (Evans, 1998) ส่งผลให้ลักษณะทางกายภาพโดยรวมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนจากยุคก่อนการเข้าครอบครองสู่ยุคอาณานิคม จากโครงสร้างของเมืองและงานสถาปัตยกรรมที่ยึดโยงกับสายน้ำและความเชื่อรวมถึงลักษณะเด่นทางภูมิศาสตร์ในยุคก่อนอาณานิคม มาสู่ความหมายใหม่ของพื้นที่ทางสังคมเมืองรวมถึงสิ่งปลูกสร้างแบบทันสมัยภายใต้แนวความคิดแบบตะวันตกจากการเป็น “รัฐชาติสมัยใหม่” (Modern Nation State) พื้นที่ริมแม่น้ำที่เคยเป็นพื้นที่หลักทางสังคมถูกลดความสำคัญลง และถูกแทนที่โดยถนน และทางสัญจรตามแผนผังแบบตะวันตก งานสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นที่เคยถูกก่อสร้างอย่างเรียบง่ายจากวัสดุธรรมชาติและวางตัวตามแนวสายน้ำตามความเชื่อและวิถีชีวิต ได้ถูกเปลี่ยนถ่ายสู่งานสถาปัตยกรรมแบบ “อาคารอาณานิคม” ที่มีความซับซ้อนเรื่องรูปแบบ โครงสร้างและวัสดุก่อสร้าง รวมถึงทิศทางการวางตัวของอาคารก็ถูกเปลี่ยนให้หันเข้าสู่ถนนหลักตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้แนวความคิดของฝรั่งเศส (Mixey et al., 2004) อย่างไรก็ตามโลกทัศน์แบบตะวันตกก็ไม่สามารถลบเลือนวิถีชีวิต ธรรมเนียม ของชาวเมืองไปได้ทั้งหมด ดังนั้นบริบททางกายภาพทั้งด้านงานสถาปัตยกรรมและโครงสร้างเมืองของหลวงพระบาง จึงมีความโดดเด่นในการผสมผสานวิถีชีวิต และลักษณะทางกายภาพระหว่างตะวันตกและตะวันออกได้อย่างน่าสนใจและโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ จนถูกจารึกเป็นเมืองมรดกโลกจากองค์การ UNESCO ในปี พ.ศ. 2538 (สำนักงานมรดกหลวงพระบาง, 2000) ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน คนดั้งเดิมในพื้นที่จะย้ายออกไปมากมายจากผลกระทบของการท่องเที่ยวรวมถึงวิถีชีวิตของคนที่เปลี่ยนแปลงไป (ศุภชัย, 2553) แต่งานสถาปัตยกรรมและโครงสร้างของเมืองก็ยังสามารถสะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ในด้านพัฒนาการเมืองและการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบสถาปัตยกรรมภายใต้อิทธิพลตะวันตก รวมถึงของ ความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยนั้นได้อย่างชัดเจน

จากความโดดเด่นและความสำคัญของลักษณะทางกายภาพดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของเมืองและรูปแบบงานสถาปัตยกรรมของหลวงพระบางในยุคก่อนและยุคอาณานิคม รวมถึงการหาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างเมืองและรูปแบบอาคารภายใต้อิทธิพลตะวันตก โดยมีวิธีการศึกษาเบื้องต้นจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพของหลวงพระบางใน 2 ช่วงเวลา คือ ยุคก่อนอาณานิคมและยุคอาณานิคม เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบและพัฒนาการ รวมถึงผลกระทบจากอิทธิพลตะวันตกต่อลักษณะทางกายภาพของเมืองโดยรวม และยังสามารถใช้องค์ความรู้จากการทบทวนวรรณกรรมเป็นฐานข้อมูลในการสำรวจ

พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในยุคอาณานิคม เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างของเมืองและรูปแบบอาคาร ภายใต้แนวคิดแบบผสมผสานของตะวันตกและคนในพื้นที่ในยุคดังกล่าว

ลักษณะทั่วไปและความสำคัญของหลวงพระบาง

ที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพ เมืองหลวงพระบางตั้งอยู่ใจกลางภาคเหนือของสปป.ลาว เป็นบริเวณพื้นที่ราบขนาดเล็กที่วางตัวอยู่ในแอ่งเทือกเขา มีสายน้ำหลักคือแม่น้ำโขงพาดผ่านในทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และยังมีแม่น้ำสายสำคัญอีก 2 สายคือ แม่น้ำคานและแม่น้ำดง ไหลผ่านที่ตั้งของหลวงพระบางในส่วนบนและล่างของเมืองตามลำดับ (คณะกรรมการแห่งชาติลาว, 2002: 12) บริเวณบรรจบกันของแม่น้ำสำคัญทั้งสองสายถูกเรียกว่า “สบ” ตามภาษาท้องถิ่นของคนในพื้นที่ โดยบริเวณ “สบดง” ห่างจาก “สบคาน” ประมาณ 8 กิโลเมตร แนวการไหลของสองแม่น้ำทำให้ลักษณะทางเหนือของเมืองเป็นแหลมยื่น อีกทั้งยังทำให้ขนาดและลักษณะทางกายภาพของหลวงพระบางคงที่ (ศุภชัย, 2553: 16-17)

ภาพที่ 1 แหลมยื่นบริเวณที่บรรจบกันระหว่างน้ำโขงและน้ำคาน

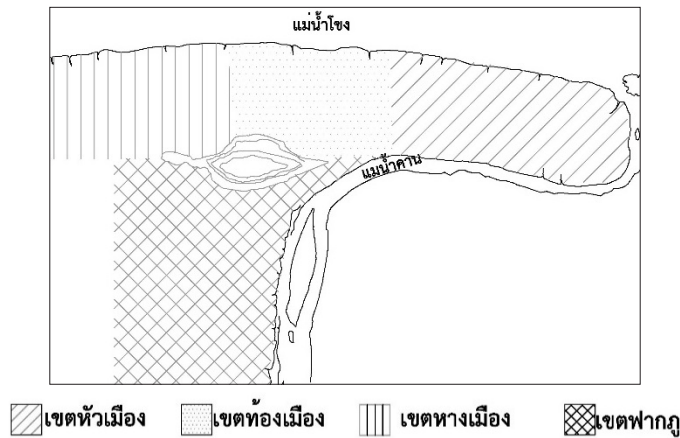
ที่มา: Mixay et al., 2004: 40

การแบ่งเขตและศูนย์กลางของเมือง

เมืองหลวงพระบางได้ถูกแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็นสามลักษณะ ดังนี้

- แบ่งตามพื้นที่ทางสายน้ำและพื้นที่ทางพุทธศาสนา ในอดีตคนพื้นเมืองได้กำหนดพื้นที่ของเมืองโดยการบรรจบกันระหว่างแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาเจ็ดพื้นที่ ซึ่งถูกเรียกว่า “สบ” ตามภาษาท้องถิ่น ได้แก่ สบคาน สบดง สบอู สบเชียง สบลิ้ม สบโอบ และวัดสบ ซึ่งพื้นที่สุดท้ายไม่ได้เป็นการบรรจบกันของแม่น้ำแต่เป็นพื้นที่ของวัดที่ผู้คนใช้เป็นพื้นที่ทางสังคมเพื่อ “สบ” หรือ พบปะกันซึ่งเปรียบเสมือนเหมือนกับพื้นที่บรรจบกันของแม่น้ำซึ่งผู้คนใช้เป็นที่พักผ่อนเพื่อการทำมาหากิน (ศรีศักดิ์, 2547)

- แบ่งตามลักษณะทางกายภาพ ด้วยลักษณะเด่นทางกายภาพของหลวงพระบางที่มีโครงสร้างเป็นแหลมยื่นยาวอยู่ระหว่างการบรรจบกันของสายน้ำโขงและน้ำคาน รวมทั้งมีภูเขาขนาดเล็กอยู่ใจกลางเมือง จึงส่งผลต่อการแบ่งพื้นที่ของชุมชนเมือง เป็นเขตหัวเมืองในส่วนแหลมยื่น กลางเมืองคือส่วนถัดมาตามการไหลของสายน้ำโขง ทางเมืองคือส่วนท้ายสุด และฟากภูคือหลังบริเวณภูเขาขนาดเล็ก

ภาพที่ 2 ภาพแสดงการแบ่งเขตเมืองหลวงพระบางตามลักษณะทางกายภาพในยุคก่อนอาณานิคม
ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก: ศุภชัย, 2553: 55

- แบ่งตามลักษณะการทำมาหากินตามแม่น้ำโขง โดยคนหลวงพระบางในอดีตได้เปรียบเมืองเหมือนกับร่างกายมนุษย์ โดยพื้นที่ส่วนแหลมได้ถูกกำหนดให้เป็นปากเมือง เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด เพราะเชื่อมต่อกับแม่น้ำสองสาย ส่วนถัดมาคือ “ท้องเมือง” ที่มีรูปร่างคล้ายท้องที่ยื่นออกมา กินอาณาบริเวณเขตบ้านเชียงม่วนจนถึงบ้านป่าขาม ซึ่งพื้นที่นี้มีความสะดวกในการคมนาคมและการค้าขายเป็นอย่างมาก และบริเวณนี้ยังเป็นเขตเศรษฐกิจของหลวงพระบางมาเป็นเวลานาน เพราะมีพื้นที่ชายฝั่งที่เรือทุกขนาดสามารถจอดเทียบเพื่อการค้าขายได้อย่างสะดวกสบาย ส่วนสุดท้ายคือบริเวณ “กันเมือง” ในปัจจุบันคือชุมชนป่าขามจนถึงชุมชนบ้านวัดธาตุ ซึ่งบริเวณนี้ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำมาค้าขายเพราะฝั่งโขงในช่วงนี้เป็นตลิ่งชัน ไม่เหมาะกับการเทียบเรือและการตั้งเพิงค้าขาย (ศุภชัย, 2554: 56-57)

ลักษณะทางกายภาพและที่ตั้งของหลวงพระบางที่เอื้อต่อการเดินทางทั้งในระดับภูมิภาคจนถึงระดับสากลคือจุดเชื่อมต่อระหว่างขุนนางเวียดนามทางตอนเหนือ และหนึ่งในเส้นทางสำคัญของการค้าขายระหว่างสองประเทศมหาอำนาจในอดีตคือ จีนกับอินเดีย เพื่อเชื่อมต่อไปยังฝั่งทะเลอันดามัน ตามลำดับ สิ่งเหล่านี้ทำให้หลวงพระบางเป็นศูนย์กลางการค้าในภาคพื้นทวีป ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18-21 (โยชิซูกิ, 2546) ตามลักษณะทางกายภาพและที่ตั้งที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนในหลวงพระบางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงมีความสัมพันธ์และดำรงชีวิตเกี่ยวเนื่องกับการค้าขายมากกว่าการเกษตรกรรม (บุญเที่ยง, 2547) ลักษณะทางกายภาพและที่ตั้งอันโดดเด่น ส่งผลต่อพัฒนาการของเมืองทั้งในยุคก่อนและยุคอาณานิคม

พัฒนาการของเมืองหลวงพระบาง

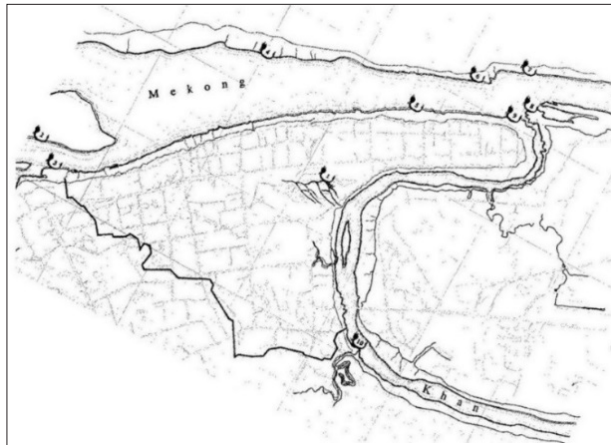
ตามกรอบการศึกษาที่ต้องการเปรียบเทียบวิเคราะห์พัฒนาการของเมืองภายใต้อิทธิพลตะวันตก ผู้วิจัยจึงแบ่งพัฒนาการของเมืองแบ่งเป็น 2 ช่วงหลักๆ คือ ยุคก่อนอาณานิคม หรือ ภาษาราชการเรียกว่า Pre Modern Nation State (ศุภชัย, 2553: 15) ซึ่งมีการศึกษาและบันทึกไว้ตั้งแต่การเริ่มต้นสถาปนาอาณาจักรลาวล้านช้าง จนถึงสิ้นสุดยุคการปกครองของพระเจ้าอู่คำ (ประมาณปี พ.ศ. 1816-2436) ส่วนช่วงที่ 2 เป็นงานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในปี พ.ศ 2436-2516 ซึ่งพัฒนาการในแต่ละยุค ต่างมีส่วนร่วมทำให้บริบทของ

เมืองมีการผสมผสานกันดังเช่นในปัจจุบัน โดยทั้งสองยุคมีปัจจัย ลำดับและความสำคัญในการพัฒนาของเมืองแตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. ยุคก่อนอาณานิคม

ในยุคแรก หลวงพระบางมีชื่อเดิมว่า “ราชธานีเชียงทอง” เขตเมืองเกิดขึ้นจากความเชื่อดั้งเดิมและลักษณะทางภูมิศาสตร์โดยมีหลักการที่สำคัญ 2 ประการคือ

- ประการแรกคือ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับนาคาคติ ซึ่งพื้นที่เขตดังกล่าวเกิดขึ้นตามลุ่มน้ำสำคัญต่างๆ เช่น น้ำคาน น้ำโขง และน้ำดง โดยแบ่งพื้นที่ทั้งหมดเป็น 10 เขต คือ เชียงทอง เชียงดง ล้านช้าง และเขตศรีสัตนาคนหุตทั้ง 7 ที่เรียงตัวเลียบบนแม่น้ำคานและแม่น้ำโขง โดยเอานาคทั้งเจ็ดเป็นนิมิต ซึ่งพื้นที่ของนาคตนต่างๆ ถูกจัดวางตาม บทป่าวบูชาเทพยดา หรือที่เรียกว่า “ก้านสวายเทพ” ในยุคนั้นหลวงพระบางได้ถูกตั้งเป็นราชธานีโดยมีชื่อเรียกว่า “ศรีสัตนาคนหุต ราชธานีเชียงดงเชียงทอง” โดยแต่ละจุดได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางของชุมชนในยุคนั้นโดยมีการสร้างทางสัญจรเชื่อมต่อระหว่างเขตเมืองที่วางตัวไปตามแม่น้ำสายหลักที่เรียกว่า “ทางย่าง” (ศุภชัย, 2553: 45)

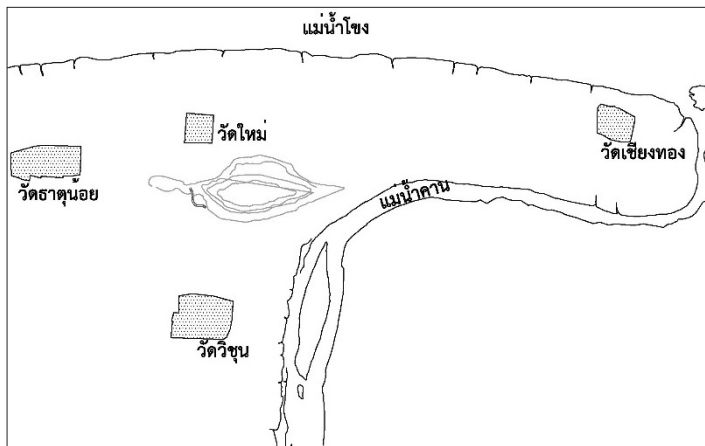
ภาพที่ 3 พื้นที่ทั้ง 10 เขตของหลวงพระบางที่อ้างอิงมาจากนิมิตของแม่น้ำและนาคตามบทบูชาก้านสวายเทพ
ที่มา: Hans Georg Berger, 2001: ไม่ปรากฏเลขหน้า

- ประการที่สอง เกี่ยวข้องกับเรื่องพิธีกรรมดั้งเดิมของชาวหลวงพระบางที่เรียกว่าเทศกาล “ขึ้นแฉง” หรือการเดินขบวนแห่ของกษัตริย์ผ่านชุมชนต่างๆ ที่อยู่ตามทางสัญจรหรือ “ทางย่าง” บริเวณริมแม่น้ำโขง โดยแต่ละชุมชนจะมีการสร้าง “สวนแฉง” ตามศูนย์กลางหมู่บ้านเพื่อเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อรองรับขบวนของเจ้ามหาชีวิตจะเสด็จผ่าน (บทสัมภาษณ์ท่านสายเพ็ด คำพาสิดและ ธุลงมณี ขัตติยราช อ้างอิงจาก ศุภชัย, 2553) พิธีกรรมดังกล่าวแสดงถึงความเชื่อในการเชื่อมต่อมนุษย์และผีในแนวตั้ง ที่เรียกว่าเมืองลุ่ม-เมืองฟ้า โดยพื้นที่เหล่านี้จะปรากฏเป็นระยะตามเส้นทางการเชื่อมต่อตามแนวราบ (ทางย่าง) (กรรมการหอสมุดพระวชิรญาณ, 2547)

ต่อมาในต้นคริสตศวรรษที่ 11 ชุมชนเมืองได้ขยายตัวไปตามแม่น้ำสาขามากขึ้น ซึ่งชุมชนใหม่ๆ จะเกิดขึ้นในบริเวณที่แม่น้ำสองสายมาบรรจบกันหรือ “สบ” ในภาษาท้องถิ่นทำให้พื้นที่ที่มีความหนาแน่นมากขึ้น ในด้านของพื้นที่ทางพิธีกรรมและศูนย์กลางของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในสมัยพระเจ้าวิจุนราช (พ.ศ. 2044) โดยพระองค์ได้ทรงเริ่มวางรากฐานของเมืองเชียงทองหรือเมืองหลวงพระบาง ให้เป็นพื้นที่ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ทาง

พระพุทธศาสนา โดยมีการสร้างวัดวิขุนราชบนพื้นที่หลังภูสี และอัญเชิญ “พระบาง” มาประดิษฐานในอารามวัดในปี พ.ศ. 2046 ซึ่งวัดดังกล่าวคือ พุทธศาสนสถานแห่งแรกภายในกำแพงเมืองเชียงทองหรือหลวงพระบาง (ศุภชัย, 2553: 35) และต่อมาในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ราชธานีของอาณาจักรลาวล้านช้างถูกย้ายไปนครเวียงจันทน์และเมืองเชียงทองถูกเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นหลวงพระบางเพื่อสถาปนาเป็น “ราชธานีของพระพุทธศาสนา” อย่างชัดเจน (พงศาวดารล้านช้าง, 2512: 328) โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2246-2435 ก่อนการปกครองของฝรั่งเศส หลวงพระบางมีการสร้างวัดและอุโบสถมากมายในบริเวณพื้นที่พิธีกรรมเดิม (สวนແຂງ) โดยมีดำเนินการจากหลายภาคส่วนทั้งราษฎร ข้าราชการ และคหบดี ทั้งนี้เพื่อเป็นไปตามพระราชดำริของเจ้ามหาชีวิตที่ต้องการทำลายคติความเชื่อเรื่องผีจากยุคเริ่มสถาปนาอาณาจักร (สุรศักดิ์, 2546: 45-58) ดังนั้น ในช่วงเวลาดังกล่าว วัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเขตเมืองแทนพื้นที่ “สวนແຂງ” ทำให้ยุคดังกล่าวมีวัดสำคัญเกิดขึ้นในเขตหลัก คือ หัวเมือง ท้องเมือง หางเมือง และปากภูของหลวงพระบางตามลำดับ ดังนี้

- วัดเชียงทอง สร้างในปี พ.ศ. 2103 ก่อนย้ายราชธานีมาเวียงจันทน์ ตั้งอยู่ในพื้นที่แหลมบริเวณบรรจบกันของแม่น้ำโขงและแม่น้ำคาน ซึ่งกลายมาเป็นศูนย์กลางของตำแหน่ง “หัวเมือง” (ศุภชัย, 2553)
- วัดใหม่ศรีสุวรรณภูมิราม ถูกสร้างขึ้นหลังสุดในบรรดาวัดที่เป็นเขตหลักของเมืองโดยถูกก่อสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2337 โดยพระเจ้าอนุรุทธราชและกลายเป็นศูนย์กลางของ “ท้องเมือง” ในยุคฟื้นฟูพุทธศาสนา (สุรศักดิ์, 2550)
- วัดธาตุน้อย สร้างในปี พ.ศ. 2071 เพื่อถวายแก่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในโอกาสขึ้นครองราชย์ โดยสร้างพระมหาธาตุที่มีสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกับ เจดีย์วัดโลกโมฬี ณ นครเชียงใหม่ วัดธาตุน้อยตั้งอยู่ริมถนนสายกลางเมือง ห่างจากภูสีไปเชียงตุงเป็นระยะทาง 600 เมตร ซึ่งต่อมาวัดนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางของเขต “หางเมือง” ในหลวงพระบาง (สุรศักดิ์, 2546: 43-54)
- วัดวิขุนราช (ถูกเผาทำลายใน พ.ศ. 2430 และปฏิสังขรณ์ใหม่ในปี พ.ศ. 2439) เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2046 สมัยพระเจ้าวิขุนราช โดยสร้างขึ้นบนพื้นที่หลังภูสี บริเวณ “ปากภู” ซึ่งเป็นพุทธศาสนสถานแห่งแรกในเขตกำแพงชั้นในราชธานี โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างทับลงพื้นที่พิธีกรรมของความเชื่อเดิมเรื่องนาคาคติ (ศุภชัย, 2553)

ภาพที่ 4 ที่ตั้งของวัดธาตุน้อย วัดวิขุนราช วัดใหม่และวัดเชียงทอง
ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก: ศุภชัย, 2553: 44 และ UNESCO, 2001: ไม่ปรากฏเลขหน้า

โดยสรุปแล้ว การก่อสร้างของชุมชนเมืองหลวงพระบางในยุคก่อนฝรั่งเศสเข้ามาปกครอง ได้รับอิทธิพลจากสองปัจจัยหลักคือ

(1) ลักษณะทางกายภาพและที่ตั้ง โดยการแบ่งเขตแดนเป็นไปตามแม่น้ำสายสำคัญ เช่น น้ำโขง น้ำคาน ฯลฯ ซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะให้การค้าเป็นอาชีพหลักในการทำมาหากิน ต่อมาพื้นที่ดังกล่าวถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นชุมชนเมืองตามการบรรจบกันของน้ำสายต่างๆ ที่ถูกเรียกว่า สบ เชียง (สำนักงานมรดกหลวงพระบาง, 2000)

(2) คติความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ นาคาคติ ฯลฯ ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ทางพิธีกรรมซึ่งเป็นศูนย์กลาง และพื้นที่ทางสังคมของคนในชุมชนที่เรียกว่า “สวนแสง” ที่วางตัวในระหว่าง “ทางยาว” หรือทางสัญจรที่ไล่เลาะตามริมแม่น้ำ ซึ่งต่อมาโดยเริ่มในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช หรือในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 11 พื้นที่เหล่านี้ได้ถูกแทนที่โดยพื้นที่ทางพุทธศาสนา ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน (สำนักงานมรดกหลวงพระบาง, 2000)

2. ยุคอาณานิคม

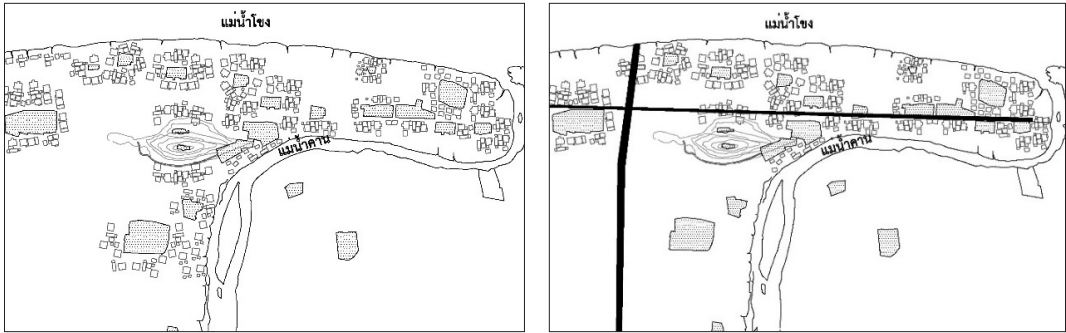
ยุคนี้มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนารูปแบบของเมืองและงานสถาปัตยกรรมในหลวงพระบางให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นดังเช่นในปัจจุบัน โดยแนวความคิดแบบตะวันตกได้ถูกนำมาใช้ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นที่ทางกายภาพของตัวเมืองอย่างเป็นรูปธรรม โดยการตัดถนน “ทางยาว” หรือทางเท้าเดิมที่วางตัวตามริมแม่น้ำเพื่อให้คนในพื้นที่ใช้เป็นทางสัญจร ได้ถูกแทนที่โดยถนนสายหลักที่ตัดผ่านกลางเมืองตามแนวยาวของแหลมและแตกแขนงไปตามชุมชนต่างๆ รวมถึงอาคารแบบนาคสมัยได้ถูกสร้างขึ้นด้วยวิทยาการแบบใหม่ ผสมผสานกับวัฒนธรรมชาติในพื้นที่ ก่อเกิดเป็นสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล ซึ่งคนหลวงพระบางเรียกว่า “อาคารอาณานิคม” หรือ “อาคารแบบหัวเมืองขึ้น” ซึ่งตั้งอยู่ในอาณาเขตที่มีการล้อมรั้ว ทาสีซึ่งถือเป็นสิ่งใหม่เคียงคู่กับอาคารบ้านเรือนและวัดวาอารามเดิมในพื้นที่สี่แยกและจุดตัดถนนสายสำคัญ ได้กลายเป็นจุดศูนย์กลางของสำนักงานที่ขึ้นตรงต่ออาณานิคม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพของเมืองในครั้งนี้ ทำให้เปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ที่เคยยึดโยงเกี่ยวข้องกับสายน้ำโขงและน้ำคาน และความเชื่อทางภูติผีและพุทธศาสนา มาสู่ชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับถนนสายหลัก ตรอก ซอย ทั้งการสร้างบ้านเรือน ชุมชน ทางสัญจร (ศุภชัย, 2553)

โดยพัฒนาการของเมืองหลวงพระบางในยุคที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองสามารถเรียงลำดับและสรุปความสำคัญได้ดังนี้

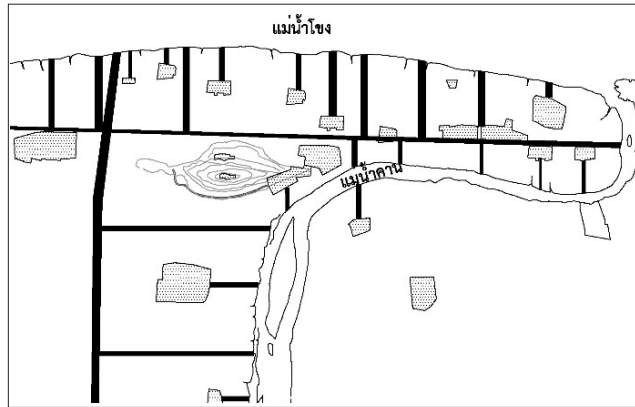
- ปี พ.ศ. 2452 ถนนปาวี หรือถนนศรีสว่างวง ถนนเส้นแรกในหลวงพระบางถูกตัดผ่านแหลมกลางเมือง ผ่านพื้นที่บริเวณหน้าวัดและชุมชนเดิม (ภาพที่ 5) (Mixay et al., 2004: 38)

- ถนนเส้นรอง ตรอก ซอย ต่างๆ ได้ถูกสร้างขึ้นเพิ่มเติม เพื่อเชื่อมการสัญจรจากแม่น้ำเข้าสู่ถนนหลัก (ภาพที่ 6) (Mixay et al., 2004: 38)

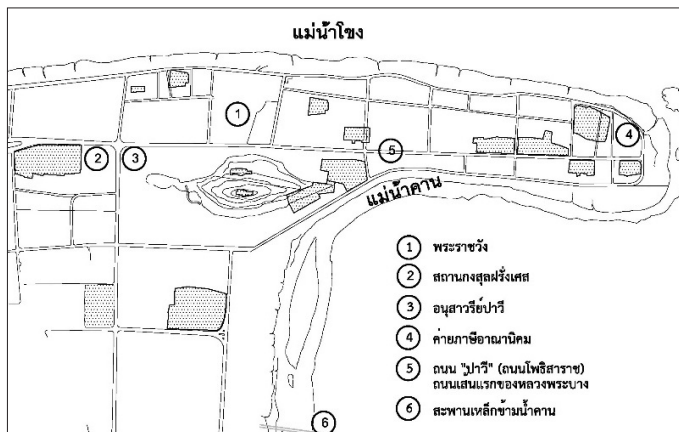
- ระหว่างปี พ.ศ 2458-2468 อาคารรูปแบบอาณานิคม (Colonial Building) ได้เริ่มก่อสร้างและกระจายตัวตามถนนหลักในหลวงพระบางและสร้างสิ่งก่อสร้างที่เป็น “เอกลักษณ์ใหม่” ให้อยู่เคียงคู่กับอาคารทางพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในยุคก่อนอาณานิคม พร้อมๆ กับรูปแบบของเมืองที่ถูกกำหนดให้เป็นรูปแบบผังสี่เหลี่ยม (Block) ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (ภาพที่ 7) (Mixay et al., 2004: 38)

ภาพที่ 5 ภาพจำลองแสดงการตัดถนนสองเส้นแรกของหลวงพระบางซึ่งตัดผ่านพื้นที่วัดและชุมชนเดิม
ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก: Mixay et al., 2004: 38-39 และ UNESCO, 2001: ไม่ปรากฏเลขหน้า

ภาพที่ 6 ภาพจำลองการตัดถนนรองและตรอก ซอยต่างๆ เพื่อเชื่อมทางสัญจรจากแม่น้ำเข้าสู่ถนนหลักและวัด
ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก: Mixay et al., 2004: 38-39 และ UNESCO, 2001: ไม่ปรากฏเลขหน้า

ภาพที่ 7 ผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแผนผังถนนและอาคารที่สำคัญและเขตพุทธาวาสในหลวงพระบาง
ในยุคอาณานิคม

ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก: ศุภชัย, 2553: 64 และ UNESCO, 2001: ไม่ปรากฏเลขหน้า

การก่อตัวของชุมชนในยุคอาณานิคมที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองสามารถอธิบายได้ตามลำดับ ดังนี้

- ช่วงแรก หลังจากถนนหลักได้ถูกก่อสร้าง ฝรั่งเศสได้ตัดถนนรองจากแม่น้ำสู่ถนนหลักและวัด โดยตัดเป็นลักษณะตาราง (Block, Grid) ผ่านกลุ่มชุมชนเดิมและบ้านเรือนพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) ที่วางตัวแบบกระจัดกระจาย (ภาพที่ 8)
- ต่อมา อาคารแบบอาณานิคม (Colonial Building) ได้ถูกก่อสร้างเพิ่มเติมริมถนนหลัก และบางส่วนได้ถูกสร้างแทนที่อาคารแบบดั้งเดิม สุดท้าย อาคารแบบอาณานิคมได้ถูกก่อสร้างกระจายตัวตามพื้นที่บริเวณริมถนนตัดใหม่ โดยมีอาคารรูปแบบดั้งเดิมซ่อนอยู่ด้านหลัง (ภาพที่ 9)
- ในยุคหลังสุด อาคารรูปแบบอาณานิคมถูกสร้างขึ้นเพิ่มเติมวางตัวอยู่ด้านหน้าที่ติดถนนเกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น อาคารพาณิชย์ อาคารราชการ และบ้านเรือนที่มีเทคนิคการก่อสร้างและรูปแบบผสมผสานจากตะวันตก โดยอาคารเหล่านี้ สร้างขึ้นแทนที่อาคารแบบเดิมเพื่อการค้าและเป็นอาคารสำนักงาน ส่วนชุมชนบ้านเรือนพื้นถิ่นแบบดั้งเดิมจะกระจายตัวอยู่ด้านหลัง (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 8 (บนขวา) ภาพที่ 9 (บนซ้าย) ภาพที่ 10 (ล่าง)

ภาพจำลองแสดงลำดับการขยายตัวของเมืองหลังจากการตัดถนนเส้นหลักและเส้นรองโดยสี่เหลี่ยมแทนอาคารอาณานิคม (Colonial Building) และสี่เหลี่ยมแทนอาคารแบบดั้งเดิม (Vernacular Building)

ที่มา: Mixay et al., 2004: 39

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงสามารถสรุปการซ้อนทับของการเจริญเติบโตของชุมชนในยุคอาณานิคมได้อย่างชัดเจนเป็น 2 ลักษณะ คือ

- หมู่บ้านลาว (Lao Village) ประกอบด้วยบ้านเรือนพื้นถิ่นที่กระจัดกระจายตัวอย่างไม่เป็นระเบียบอยู่รวมตัวกันตามพื้นที่ลุ่มแม่น้ำและพื้นที่ทางพุทธศาสนาเดิม และแทรกตัวอยู่ภายในผังสี่เหลี่ยม (Block) ซึ่งถูกล้อมรอบด้วยอาคารอาณานิคม โดยชุมชนเหล่านี้จะไม่ปรากฏด้านหน้าบนแนวถนนเส้นหลัก

- เมืองแบบแผนอาณานิคมหรือโคโลเนียล (Colonial City) วางตัวไปตามถนนที่ตัดใหม่ทำให้เกิดพื้นที่ด้านหน้าของอาคารโคโลเนียล ซึ่งถูกล้อมรอบด้วยสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมที่อยู่ด้านหลัง หรือบริเวณชุมชนเดิม (Mixay et al., 2004: 38-40)

พัฒนาการของเมืองในยุคอาณานิคมสามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า โครงสร้างของเมืองหลวงพระบางในยุคอาณานิคมเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบตะวันตกอย่างชัดเจน โดยชุมชนแบบดั้งเดิมที่กระจายตัวออกจากพื้นที่วัดรวมถึงพื้นที่ริมแม่น้ำที่เคยเป็นพื้นที่ทางสังคมและเป็น “ภาพลักษณ์” ของเมืองในยุคเก่า ถูกบดบังและแทนที่โดยชุมชนแบบอาณานิคมที่เป็นระเบียบ บนถนนตัดใหม่ภายใต้ผังเมืองที่เป็นระบบแบบเส้นตาราง (Block, Grid) (ศรีศักดิ์, 2547) อย่างไรก็ตามโลกทัศน์ของชาวตะวันตกก็ยังไม่สามารถลบเลือนความเชื่อและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวพื้นเมืองได้ทั้งหมด ทำให้ชุมชนสองลักษณะเกิดขึ้นและเติบโตซ้อนทับกันในบริบททางกายภาพแบบใหม่ของเมืองหลวงพระบาง ก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นดังเช่นปัจจุบัน (Mixay et al., 2004)

งานสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมในหลวงพระบางสามารถแบ่งได้ตามกรอบเวลาการศึกษาได้เป็น 2 ช่วงเวลาดังเช่นหัวข้อพัฒนาการของเมือง คือยุคก่อนอาณานิคม (ประมาณปี พ.ศ. 1816-2436) และยุคอาณานิคม (ปี พ.ศ. 2436-2516) ทั้งสองช่วงเวลามีงานสถาปัตยกรรมในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1. ยุคก่อนอาณานิคม มีงานสถาปัตยกรรมอยู่สองประเภทหลัก ได้แก่

- **วัด หรือ อาคารทางพระพุทธศาสนา (Religious Building)** ประกอบด้วยกุฏิสงฆ์ พระธาตุ วิหาร และอุโบสถ ซึ่งอาคาร 3 ประเภทหลังจะก่อสร้างโดยใช้อิฐและวัสดุก่อ เพราะถือว่าเป็นอาคารที่สำคัญและเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน (Mixay et al., 2004: 35) วัดได้ถูกเริ่มสร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของเมืองแทนพื้นที่ “สวนแดง” ในสมัยของพระเจ้าวิจุนราช พระเจ้าโพธิสราชนและพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (ช่วงปี พ.ศ. 2044-2013) หลังจากนั้นมีการสร้างขึ้นเพิ่มเติมเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนต่างๆ อย่างมากมายและมีบันทึกชัดเจนในระหว่างปี พ.ศ. 2246-2435 วัดที่ถูกสร้างในยุคสมัยดังกล่าวยังปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น วัดวิจุนราช (พ.ศ. 2046) วัดธาตุน้อย (พ.ศ. 2091) วัดสีบุนเรือง (พ.ศ. 2301)¹ วัดภูสี (พ.ศ. 2347) วัดใหม่ศรีสุวรรณภูมาราม (พ.ศ. 2339) วัดอาฮาม (พ.ศ. 2365) ฯลฯ (ศุภชัย, 2553: 45-48) อย่างไรก็ตามวัดบางส่วนได้ถูกทำลายไปจากสงครามและการรุกรานจากชนชาติต่างๆ รวมถึงการถูกรื้อถอนเพื่อรองรับการวางผังเมืองของฝรั่งเศส ในปัจจุบันยังคงเหลืออาคารทางพุทธศาสนาในเขตอนุรักษในหลวงพระบางอยู่ 35 แห่ง โดยทั้งหมดได้ถูกก่อสร้างขึ้นในยุคก่อนอาณานิคม (ก่อนปี พ.ศ. 2436) แต่ส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะและก่อสร้างเพิ่มเติมขึ้นภายหลังทั้งในช่วงยุคอาณานิคมและหลังยุคอาณานิคม (Mixay et al., 2004)

ภาพที่ 11 วัดเชียงทอง (ซ้าย) วัดใหม่ (ขวา) ตัวอย่างงานสถาปัตยกรรมในยุคก่อนอาณานิคม

ที่มา: UNESCO, 2001: 8-1-04 และ 8-1-10

¹ ตามประวัติการสร้างวัดสีบุนเรือง พบว่าวัดนี้ก่อสร้างในสมัยพระเจ้าโชติกะกุมารโดยอุโบสถได้ดำเนินการก่อสร้างโดยชาวฝรั่งเศส แต่เกิดขึ้นในยุคก่อนตกเป็นอาณานิคม (ศรีศักดิ์, 2550)

- **อาคารพักอาศัย (Vernacular House)** ในยุคนั้นการก่อสร้างใช้วัสดุพื้นถิ่นทั้งหมด เช่น ไม้ หิน ญ้าคา ผนังที่สร้างจากกาวหนังสือตัว ไม้ไผ่และดินเหนียว โดยมีวิธีการก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพิธีกรรม โดยเจ้าของบ้านต้องมีการทำพิธีหาแนววางตัวอาคารในทิศที่เป็นมงคลและทำพิธีลงเสาต้นแรกเพื่อเปิดป่า โรคร้าย โชคร้ายให้พ้นจากบ้านที่กำลังจะปลูกสร้าง (สำนักงานมรดกหลวงพระบาง, 2000) โดยอาคารพักอาศัยในยุคนั้นแบ่งได้เป็นสองประเภท คือ อาคารไม้ (Wooden House) และอาคารกึ่งไม้ (Half-timber House) โดยอาคารทั้งสองประเภทใช้โครงสร้างหลักเป็นไม้ทั้งหมด ผังอาคารเป็นสี่เหลี่ยม ยกได้สูงแบบบ้านพื้นถิ่นทั่วไปและมีบันไดอยู่นอกอาคาร หลังคามุงด้วยญ้าคา ญ้าแฝก หรือกระเบื้องไม้ แต่อาคารกึ่งไม้ผนังจะใช้วัสดุที่สร้างจากดินเหนียวและกาวหนังสือตัวโดยมีโครงผนังทำด้วยไม้ไผ่ชื่อเรียกตามภาษาถิ่นว่า “ผาด็อกซี่” (Mixay et al., 2004)

ภาพที่ 12 อาคารพักอาศัยยุคก่อนอาณานิคมประเภทที่ 1 อาคารไม้ (Wooden House)

ภาพที่ 13 อาคารพักอาศัยยุคก่อนอาณานิคมประเภทที่ 2 อาคารกึ่งไม้ (Half-timber House)

2. **ยุคอาณานิคม** ในยุคนี้อาคารหลายประเภทเกิดขึ้นเพิ่มเติมภายใต้อิทธิพลตะวันตกและอิทธิพลร่วมของชนชาติต่างๆ ที่เข้ามามีบทบาทในหลวงพระบางในยุครัฐชาติสมัยใหม่ (Modern State Nation) ซึ่งชาวเมืองเรียกขานว่า “อาคารอาณานิคม” หรือ “อาคารแบบหัวเมืองขึ้น” (ศุภชัย, 2553:68) อาคารประเภทดังกล่าวใช้เทคนิคและวัสดุการก่อสร้างที่หลากหลายมากขึ้น จากวัสดุที่ที่เคยสวงนไว้เพื่อก่อสร้างอาคารทางศาสนาเท่านั้น ได้ถูกนำเข้ามามากขึ้นเพื่อนำมาก่อสร้างอาคารหลายในรูปแบบ เช่น อาคารพักอาศัย อาคารพาณิชย์และอาคารทางราชการ รวมถึงพระราชวังของกษัตริย์ในยุคอาณานิคม รวมถึงมีการนำกระจก กระเบื้องเคลือบ บานพับประตูหน้าต่างที่ทำจากเหล็ก

ที่นำเข้ามาจากจีนผ่านไชน่ฮอน เข้ามาเป็นส่วนประกอบในอาคารยุคสมัยใหม่อีกด้วย (Mixay et al., 2004) โดยสามารถแบ่งประเภทอาคารในยุคอาณานิคมได้ตามประเภทการใช้งานได้ ดังนี้

- **อาคารพักอาศัย** สามารถแบ่งเป็นประเภทย่อยได้ 3 ประเภท ได้แก่ อาคารไม้และก่ออิฐ (Brick and Wooden House) อาคารกึ่งไม้และก่ออิฐ (Brick and Half-timber House) และ อาคารอาณานิคมลาว (Lao Colonial House) โดยสองประเภทแรกเป็นการเปลี่ยนรูปแบบจากอาคารแบบดั้งเดิม โดยมีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างและปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่บางส่วนของบ้าน โดยมีข้อสังเกต เช่น วัสดุผนังหลังคาใช้กระเบื้องดินเผา และมีลวดลายปูนปั้นบริเวณคอรอบสันและบันลุม ฐานเสาใช้วัสดุก่อแทนการใช้ไม้ มีการก่อสร้างห้องเพิ่มเติมในชั้นล่างบ้านได้มีการใช้วัสดุก่อ บางหลังมีการก่อสร้างบันไดภายในอาคาร

ภาพที่ 14 อาคารพักอาศัยยุคอาณานิคมประเภทที่ 1 อาคารไม้และก่ออิฐ (Brick and Wooden House)

ภาพที่ 15 อาคารพักอาศัยยุคอาณานิคมประเภทที่ 2 อาคารกึ่งไม้และก่ออิฐ (Brick and Half-timber House)

ส่วนอาคารอาณานิคมลาว (Lao Colonial House) ถูกก่อสร้างเพื่อเป็นที่พักอาศัยของชาวลาวที่มีฐานะร่ำรวยในยุคอาณานิคม โดยส่วนใหญ่จะก่อสร้างโดยช่างชาวเวียดนามที่ใช้เทคนิคการก่อสร้างแบบตะวันตก มีการใช้วัสดุก่อและฉาบเรียบ ในการทำผนังและเสา อย่างไรก็ตาม อาคารยังมีรายละเอียดการตกแต่งบางอย่างที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของลาวเช่นลวดลายบริเวณหน้าบันและหัวเสา เป็นต้น อาคารประเภทนี้มีลักษณะเด่นดังต่อไปนี้

- ระเบียงและพื้นที่ชั้นล่างไม่เปิดโล่ง โดยจะถูกก่อสร้างเป็นห้องเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย
- ฐานเสาและผนังอาคารรวมถึงโครงสร้างทั้งหมดใช้วัสดุก่อและมีลวดลายปูนประดับ

- มีรายละเอียดการตกแต่งเป็นแบบตะวันตก เช่น ซุ้มประตูทรงโค้ง (Arch) ลวดลายปูนปั้นบริเวณหน้าบ้าน
- ขนาดประตูหน้าต่างใหญ่กว่าบ้านพื้นเมืองของลาว มีลักษณะเหมือนมุขหน้าต่าง แต่ขนาดเล็กกว่า
- ผังอาคารได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เช่น มีระเบียงทางเดินล้อมรอบห้องพัก และมีที่ว่างก่อนเข้า

อาคาร (Colonnade)

- ผังอาคารเป็นรูปตัว T ตัว L หรือตัว U โดยไม่เป็นสี่เหลี่ยมธรรมดาแบบเรือนดั้งเดิม

ภาพที่ 16 อาคารพักอาศัยยุคอาณานิคมประเภทที่ 3 อาคารอาณานิคมลาว (Lao Colonial House)

- อาคารพาณิชย์หรืออาคารแถว (Shop House) ถูกสร้างขึ้นโดยพ่อค้าชาวจีนในช่วงปี พ.ศ. 2453 โดยได้รับอิทธิพลตั้งต้นจากสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล จีน และเวียดนามผสมกัน โดยเรือนแถวส่วนมากในหลวงพระบางจะไม่เรียงตัวกันยาวมากนัก เนื่องจากอาคารบางส่วนได้ถูกดัดแปลงจากบ้านเดี่ยวเพื่อจุดมุ่งหมายทางการค้าหรืออาคารบางหลังได้ถูกสร้างขึ้นใหม่โดยเจ้าของเพียงคนเดียว ไม่ได้รวมกลุ่มกันเป็นชุมชน จากการศึกษาจะพบว่าการพัฒนาการของเมืองหลวงพระบางผูกพันกับการค้าทั้งการค้าภายในและภายนอกอาณาจักร ตั้งแต่อดีตทั้งช่วงก่อนและหลังการเข้ามาของฝรั่งเศส ดังนั้น อาคารพาณิชย์แบบตึกแถว (Shop House) ที่มีการเปลี่ยนผ่านของวัฒนธรรมและชนชาติที่เข้ามาครอบครอง จึงมีความน่าสนใจเพราะแสดงออกถึงการใช้ชีวิตของคนในชุมชน และแสดงถึงพัฒนาการของเมืองผ่านสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมได้อย่างชัดเจนที่สุด (Mixay et al., 2004)

ภาพที่ 17 อาคารพาณิชย์หรืออาคารแถว (Shop House)

- **อาคารราชการ (Colonial Administrative Building)** เป็นอาคารที่ก่อสร้างแบบผสมผสานระหว่างรูปแบบตะวันตกและพื้นถิ่น โดยตัวอาคารจะใช้เทคนิคการก่อสร้างแบบตะวันตกทั้งหมด มีเฉพาะทรงหลังคาจะถอดรูปแบบมาจากวัดหรือสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ผนังและเสาใช้วัสดุก่อทั้งหมดยกเว้นส่วนประกอบที่เป็นรายละเอียด เช่น กรอบประตูหน้าต่าง ขนาดส่วนของอาคาร (Scale) มีขนาดใหญ่โตกว่าสิ่งปลูกสร้างทั่วไปในยุคก่อนตะวันตกล่าอาณานิคม มีรายละเอียดการตกแต่งเป็นแบบตะวันตก เช่น ซุ้มประตูทรงโค้ง (Arch) ลวดลายปูนปั้นบริเวณหน้าบัน

- ทรงหลังคาเป็นรูปแบบของวัดเช่น จตุรมุข หลังคาซ้อนชั้นที่มีความซับซ้อน และมีการใช้ไม้ขนาดใหญ่เป็นโครงสร้างหลังคา ใช้กระเบื้องดินขอเป็นวัสดุมุงหลังคา

ภาพที่ 18 อาคารราชการ (Colonial Administrative Building)

โดยสรุปแล้ว งานสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นในยุคก่อนอาณานิคมที่เคยถูกก่อสร้างอย่างเรียบง่าย จากวัสดุธรรมชาติและวางตัวตามแนวสายน้ำตามความเชื่อและวิถีชีวิต ได้ถูกเปลี่ยนถ่ายสู่งานสถาปัตยกรรมแบบ “อาคารอาณานิคม” ที่มีความซับซ้อนเรื่องรูปแบบ โครงสร้างและวัสดุก่อสร้าง รวมถึงทิศทางการวางตัวของอาคารก็ถูกเปลี่ยนให้หันเข้าสู่ถนนหลัก ตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้แนวความคิดของฝรั่งเศส อย่างไรก็ตาม อาคารที่เกิดขึ้นในยุคอาณานิคมก็ยังมีลักษณะเด่นด้านรายละเอียดการออกแบบ ทรงหลังคา และวัสดุก่อสร้างบางประเภท ที่ยังอ้างอิงจากรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมในพื้นที่

อิทธิพลตะวันตกต่อความสัมพันธ์ระหว่างเมืองและรูปแบบสถาปัตยกรรม

นอกเหนือจากลักษณะของรูปแบบสถาปัตยกรรมและพัฒนาการของเมืองดัง 2 หัวข้อศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างงานสถาปัตยกรรม และพัฒนาการของเมืองในยุคอาณานิคมหรือรัฐชาติสมัยใหม่ (Pre-Modern Nation State) เพื่อวิเคราะห์แนวความคิดในการวางผังเมือง และการเลือกทำเลที่ตั้งงานสถาปัตยกรรมของชาวฝรั่งเศสและชนชาติอื่นๆ รวมถึงคนในพื้นที่ช่วงยุคอาณานิคม โดยการศึกษาจะอ้างอิงจากข้อมูลเบื้องต้นในหัวข้อที่ 3 และ 4 เรื่องพัฒนาการเมืองและงานสถาปัตยกรรม เพื่อหาพื้นที่สำรวจและรูปแบบอาคารที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ช่วงยุคอาณานิคมให้มากที่สุด

1. เมืองหลวงพระบางและงานสถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับอิทธิพลตะวันตกในยุคอาณานิคม

โดยจากข้อมูลเบื้องต้นในหัวข้อศึกษาที่ 3 เรื่องลำดับการพัฒนาการของเมือง ผู้วิจัยจึงเลือกสำรวจพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ในยุคอาณานิคม ดังนี้

- ถนนศรีสว่างวงศ์ ถนนเส้นแรกของหลวงพระบางโดยชาวฝรั่งเศสที่ตัดผ่านปลายแหลมยื่นเข้าสู่ตัวเมือง (Mixay et al., 2004)
- ถนนไชยเชษฐาธิราช ถนนเส้นที่สองที่ตัดถนนศรีสว่างวงศ์เพื่อเป็นสี่แยกแรกของเมือง ถนนแคมโงถนนเลียบแม่น้ำโขงตั้งแต่ส่วนหัวเมืองจนถึงหางเมือง
- ถนนกิตติสารราช ถนนเลียบแม่น้ำคานตั้งแต่บริเวณ “สบคาน” (บริเวณบรรจบกันของแม่น้ำโขงและแม่น้ำคาน) จนถึงถนนไชยเชษฐาธิราชใน ส่วนกลางเมือง
- ถนนแคมโง ถนนเลียบแม่น้ำโขงเป็นถนนที่ตัดผ่านบริเวณทางเดินเท้า(ทาง양)เดิมของคนในพื้นที่ (สถาบันเทคนิคและผังเมือง ท้องโครงการผังเมือง, ม.ป.ป.: 19)

จากประวัติศาสตร์พัฒนาการของเมืองหลวงพระบางตามหัวข้อการศึกษาที่ 3 พบว่าบริเวณดังกล่าวทั้งหมดได้รับอิทธิพลจากการสร้างผังเมืองใหม่และมีการเปลี่ยนแปลงเป็นบริเวณแรกๆ จากอิทธิพลของฝรั่งเศสเองและอิทธิพลร่วมของชนชาติอื่นๆ ในช่วงเวลาการเป็นรัฐอาณานิคม (คณะกรรมการแห่งชาติลาว, 2002)

ส่วนหลักเกณฑ์หลักเกณฑ์ในการแบ่งประเภทงานสถาปัตยกรรมจะพิจารณาจากความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของเมืองจากหัวข้อการศึกษาที่ 4 โดยแบ่งประเภทอาคารตามการใช้งาน ดังนี้

- อาคารราชการ
- อาคารพาณิชย์หรืออาคารแถว
- อาคารที่พักอาศัย
- ศาสนสถาน

ในอาคารสามประเภทแรก จะสำรวจเฉพาะรูปแบบอาคารที่เกิดขึ้นในยุคอาณานิคม (ระหว่างปี พ.ศ. 2436-2516) โดยอ้างอิงข้อมูลการศึกษาในหัวข้อที่ 4 เรื่องงานสถาปัตยกรรม สำรองเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและการเกิดขึ้นของงานสถาปัตยกรรมในเมืองอาณานิคมภายใต้อิทธิพลตะวันตกและอิทธิพลร่วม ส่วนการสำรวจศาสนสถานซึ่งเป็นอาคารที่เกิดก่อนยุคอาณานิคม (ประมาณพ.ศ. 1816-2436) เพื่อศึกษาอิทธิพลของวัดหรือศาสนสถานเก่าแก่ ที่ส่งผลต่อการวางผังเมืองและจัดการพื้นที่ภายใต้โลกทัศน์ของชาวตะวันตกในยุคอาณานิคม

ภาพที่ 19 แสดงพื้นที่ศึกษาที่เลือกทำการสำรวจ

2. ผลการสำรวจ

ผลการสำรวจพบว่าตำแหน่งที่ตั้งของอาคารรูปแบบต่างมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ผังเมืองใหม่ในยุคอาณานิคมอย่างมีนัยยะสำคัญ ดังนี้ (ตารางที่ 1 และ ภาพที่ 20-23)

ตารางที่ 1 แสดงที่ตั้งและจำนวนของงานสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมแต่ละประเภทในเขตเมืองหลวงพระบาง

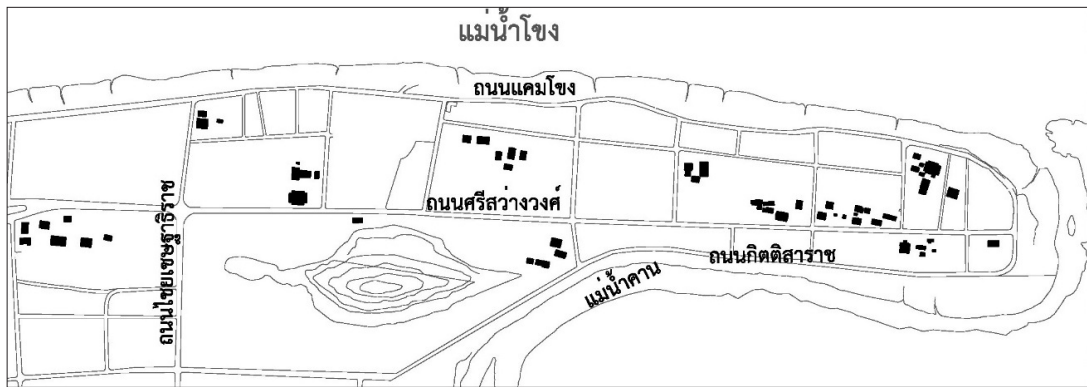
ที่ตั้ง อาคาร	อาคารราชการ	อาคารพักอาศัย	ศาสนสถาน	อาคารแถว
ถนนศรีสว่างวงศ์	13	1	30	45
ถนนไชยเชษฐาธิราช	8	-	3	-
ถนนแค่มโขง	2	3	5	13
ถนนกิตติสาราช	-	5	4	16
อื่นๆ	-	72	11	-
รวม	25	81	53	74

ภาพที่ 20 แสดงอาคารราชการที่พบในพื้นที่สำรวจจำนวน 25 หลัง

ภาพที่ 21 แสดงอาคารพักอาศัยที่พบในพื้นที่สำรวจจำนวน 81 หลัง

ภาพที่ 22 แสดงศาสนสถานที่พบในพื้นที่สำรวจจำนวน 53 หลัง

ภาพที่ 23 แสดงอาคารแถวหรืออาคารพาณิชย์พบในพื้นที่สำรวจจำนวน 75 หลัง

- อาคารทางราชการเกือบทั้งหมด (21 หลัง) ตั้งอยู่บนถนนสองเส้นแรกที่ชาวฝรั่งเศสตัดผ่านเมืองหลวงพระบาง (ถนนศรีสว่างวงศ์และถนนไชยเชษฐาธิราช) (ภาพที่ 20)
- ส่วนอาคารพักอาศัยโดยมากจะไม่ตั้งอยู่บนถนนหลักแต่จะกระจายตัวตามตรอก ซอยต่างๆ ที่อยู่ใกล้กับบริเวณใกล้เคียงกับวัดหรือพื้นที่ทางศาสนาเดิม (ภาพที่ 21)
- ศาสนสถานหรือวัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนถนนศรีสว่างวงศ์ (30 หลัง) โดยมีวัดสำคัญที่ถูกก่อสร้างเพื่อเป็นศูนย์กลางเมืองและชุมชนในยุคก่อนอาณานิคมเหลืออยู่ค่อนข้างมาก เช่น วัดเชียงทอง วัดทาดน้อย วัดศรีบุญเรือง วัดศรีมงคล วัดสบและวัดปากคาน เป็นต้น (ภาพที่ 22)
- อาคารแถวหรืออาคารพาณิชย์โดยส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนถนนศรีสว่างวงศ์ (45 หลัง) และมีบางส่วนกระจายตัวอยู่ในปริมาณรองลงมาคือถนนแคมโขงและถนนกิตติสารราชที่เลียบบแม่น้ำคาน (ภาพที่ 23)

3. วิเคราะห์และสรุปผลการสำรวจ

จากข้อมูลสำรวจและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ทำให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงของสร้างเมืองและรูปแบบอาคารในช่วงยุคอาณานิคมได้ดังนี้

- การสร้างผังเมืองแบบตะวันตกภายใต้ศรัทธาเดิมในพื้นที่ ฝรั่งเศสเลือกตัดถนนเส้นแรกและเส้นที่สอง (ถนนศรีสว่างวงศ์และถนนไชยเชษฐาธิราช) ผ่านที่ตั้งอาคารที่มีความสำคัญในยุคก่อนอาณานิคม คือศาสนสถาน

หรือวัด โดยเฉพาะวัดสำคัญที่เป็นศูนย์กลางของเมือง เช่น วัดเชียงทอง วัดธาตุน้อย วัดใหม่ศรีสุวรรณภูมิรามาราม รวมถึงวัดที่เปรียบเสมือน “จุดหมายตา” (Landmark) ของพื้นที่สำคัญทางภูมิศาสตร์เช่น วัดปากคาน แสดงให้เห็นถึงการวางผังเมืองของชาวฝรั่งเศสที่ยังยึดโยงกับความเชื่อและภูมิวัฒนธรรมเดิมของคนในพื้นที่

- **การสร้างความสำคัญให้พื้นที่ทางสังคมใหม่ในยุคอนานิคม** จากการสำรวจพบว่าอาคารราชการส่วนใหญ่ก่อสร้างขึ้นบนถนนสองเส้นแรกของหลวงพระบาง (ถนนศรีสว่างวงศ์และถนนไชยเชษฐาธิราช) โดยแทรกตัวลงไปในพื้นที่กายภาพเดิมของเมือง เช่น การก่อสร้างสำนักงานอาณานิคม (อาคารสำนักงานมรดกหลวงพระบางในปัจจุบัน) บนปลายสุดถนนศรีสว่างวงศ์ ให้วางเคียงคู่กับเขตพุทธาวาสเดิมคือ บริเวณปากแม่น้ำคานตรงข้ามกับวัดปากคานและใกล้กับบริเวณวัดเชียงทอง หรือการสร้างสำนักงานตำรวจอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดใหม่ศรีสุวรรณภูมิรามาราม รวมถึงการก่อสร้างพระราชวัง (ปัจจุบันคือพิพิธภัณฑสถานชาติหลวงพระบาง) บนถนนศรีสว่างวงศ์อย่างยิ่งใหญ่ และวางตัวอยู่ในจุดที่ตรงกับทางขึ้นและที่ตั้งของพระธาตุสุสี โดยสามารถมองเห็นเป็นแกนเดียวกันได้อย่างชัดเจนจากบนยอดภู ฯลฯ ผลสำรวจดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า ชาวฝรั่งเศสสร้างอาคารอาณานิคมที่สำคัญบนถนนหลักให้มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่วัดซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญเดิมของชาวหลวงพระบาง เพื่อต้องการสร้าง “ภาพลักษณ์ใหม่” ให้กับพื้นที่ทางสังคม จากที่เคยเกี่ยวข้องกับพื้นที่ริมแม่น้ำให้มาสู่ถนนหลักของผังเมืองใหม่

- **ผลกระทบจากโลกทัศน์แบบตะวันตก** เมื่อพื้นที่ริมน้ำถูกลดความสำคัญลง ชนชาติต่างๆ ที่เข้ามาค้าขายและมาใช้ชีวิตในช่วงยุคอนานิคม จึงยึดการตั้งถิ่นฐานบนถนนที่ตัดผ่านเมืองแทนการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำในยุคก่อน ดังจะเห็นได้จากอาคารพาณิชย์ที่เกิดในยุคอนานิคมจะพบมากที่สุดบริเวณถนนศรีสว่างวงศ์

- **พื้นที่แห่งความศรัทธาที่ยังคงอยู่** ดังผลสำรวจที่ปรากฏว่าอาคารพักอาศัยไม่ได้วางตัวอยู่บนถนนเส้นหลัก โดยส่วนใหญ่จะกระจายตัวตามตรอก ซอยหรือถนนรอง ซึ่งสามารถสันนิษฐานได้ว่า การตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือนและชุมชนส่วนใหญ่ยังคงกระจายตัวตามวัดที่ถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เหมือนในยุคอนานิคม

จากผลสำรวจและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สามารถวิเคราะห์และสรุปได้ว่า การสร้างเมืองจากโลกทัศน์ของชาวตะวันตก ก็ยังมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่ออย่างเหนียวแน่นทางพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมของชาวเมืองหลวงพระบาง โดยถนนทั้งสองเส้นที่ตัดใหม่ ยังตัดผ่านวัดวออารามและชุมชนเดิมที่กระจายตัวอยู่รอบๆ ดังนั้นอาคารที่สำคัญจากอิทธิพลของฝรั่งเศส ก็ยังวางตัวอยู่ในแนวเดียวกับชุมชนเดิมและสถานที่สำคัญทางศาสนา ถึงแม้ว่าสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาบางส่วนได้ถูกทำลายลงไป แต่สถานที่ที่เคยเป็นศูนย์กลางเมืองและชุมชนยังคงอยู่ ดังนั้นถนนที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้ทำลายภูมิวัฒนธรรมหลักในพื้นที่ทั้งหมด เพียงแค่มีการสร้างพื้นที่สัญจรให้ชัดเจนและเป็นระบบ รวมถึงงานสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ถูกก่อสร้าง และอยู่ร่วมกับพื้นที่ที่เป็นความเจริญดั้งเดิมได้อย่างกลมกลืน (Mixay et al., 2004)

สรุปและอภิปรายผลการศึกษาค้นคว้าพัฒนาการของเมืองและงานสถาปัตยกรรมในหลวงพระบางภายใต้อิทธิพลตะวันตก

ในยุคอนานิคม ฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเมืองหลวงพระบางอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งการตัดถนน การสร้างชุมชนรวมถึงการสร้างงานสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เมืองหลวงพระบางมีลักษณะทางกายภาพรวมถึงวิถีชีวิตบางส่วน เปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนอาณานิคม เช่น ทางเท้าตามลุ่มแม่น้ำที่เคยเป็นทางสัญจรหลักถูกแทนที่ด้วยถนน ทำให้ผังเมืองมีลักษณะเป็นตาราง (Block, Grid) อย่างชัดเจน และส่งผลให้พื้นที่ริมแม่น้ำ (สบ) ที่เคยเป็นพื้นที่รวมตัวของผู้คนในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ถูกลดความสำคัญลงและถ่ายทอดสู่

ถนนหลัก รวมถึงอาคารรูปแบบทันสมัยหรืออาคารอาณานิคม ถูกก่อสร้างขึ้นบนถนนเส้นที่ตัดใหม่โดยมีการวางตัวของอาคารเป็นระเบียบและมีแบบแผนมากขึ้นตามโครงสร้างใหม่ของเมือง ทำให้เกิดเป็นชุมชนแบบอาณานิคม (Colonial City)

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังไม่ละทิ้งความเชื่อ วิถีชีวิตและภูมิวัฒนธรรมเดิมของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ยังถูกรักษาไว้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ ซึ่งถนนที่ถูกก่อสร้างขึ้นใหม่จะตัดผ่านบริเวณด้านหน้าวัดเดิมที่เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งมีความสำคัญในพื้นที่ พร้อมกับเชื่อมต่อพื้นที่ดังกล่าวกับอาคารทางราชการหรืออาคารที่มีความสำคัญในยุคอาณานิคมโดยทางสัญจรใหม่ ทำให้ชุมชนเดิมที่วางตัวอยู่ล้อมรอบวัดยังคงอยู่บริเวณเดิม เพียงแค่ถูกล้อมรอบโดยถนนตัดใหม่และชุมชนแบบอาณานิคมที่เพิ่มเติมเข้ามา ส่วนงานสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก จะปรากฏในส่วนของวัสดุการก่อสร้าง แต่รูปแบบงานสถาปัตยกรรมยังใกล้เคียงรูปแบบเดิมอยู่มาก รวมถึงอาคารอาณานิคมที่ดำเนินการก่อสร้างโดยชาวต่างชาติ ยังมีลักษณะการผสมผสานกับอาคารแบบดั้งเดิม ทั้งในเรื่องวัสดุพื้นถิ่น ทรงหลังคา และผังอาคาร

ภูมิทัศน์ของหลวงพระบาง จึงเป็นส่วนผสมระหว่างแนวความคิดแบบตะวันตก และความเชื่อแบบดั้งเดิมของพื้นถิ่น ทำให้เมืองนี้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นทางกายภาพที่น่าสนใจ ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวเมืองหลวงพระบางเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย จากพื้นที่ของการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ามาสู่เมืองท่องเที่ยว ส่งผลอาคารบ้านเรือนต่างๆ ถูกปรับเปลี่ยนการใช้งาน จากบ้านพักอาศัย อาคารราชการ ไปสู่โรงแรมขนาดเล็ก ร้านอาหาร พิพิธภัณฑสถาน รวมไปถึงธุรกิจที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว นำมาซึ่งราคาที่ดินที่เพิ่มขึ้นทำให้ชาวหลวงพระบางดั้งเดิมย้ายออกจากพื้นที่มากขึ้นเรื่อยๆ (Grey, 2016) แต่ด้วยบริบททางกายภาพทั้งด้านโครงสร้างเมืองและงานสถาปัตยกรรมที่ถูกอนุรักษ์ไว้ก็ยังสามารถแสดงออกถึงเอกลักษณ์ดั้งเดิมในด้านสังคมและความเชื่อ รวมถึงประวัติศาสตร์ของพื้นที่ได้อย่างชัดเจน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย มรดกวัฒนธรรมสองฝั่งโขง : สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก ภายใต้การสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

เอกสารอ้างอิง

- กรมการหอพระสมุดวชิรญาณ. 2547. **พงศาวดารล้านช้าง บริเวที่ 2**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทย ณ สะพานยศเส.
คณะกรรมการแห่งชาติลาว. 2002. **“อนุรักษ์กับการพัฒนา” หลวงพระบางเมืองมรดกโลก**. กำแพงนครเวียงจันทน์
สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติลาว.
คณะกรรมการแห่งชาติลาว. 2002. **มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง**. เวียงจันทน์: สำนักงานคณะกรรมการ
แห่งชาติลาว.
ดาร์วิน เมตตาริกานนท์. 2555. **ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
บุญมี เทปสีเมือง. 2553. **ความเป็นมาของชนชาติลาว การตั้งถิ่นฐานและการสถาปนาอาณาจักร**. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

- โยชิซึกิ มาซุฮาร่า. 2555. “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้างสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-17”.
ใน **มติชน**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. 2547. **ทัศนชนกริต ภูมิศาสตร์การสร้างบ้านแปงเมือง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. 2553. **หลวงพระบางเมืองมรดกโลก ราชธานีแห่งความทรงจำและพื้นที่พิธีกรรมในกระแส
โลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ: สายธาร.
- สถาบันศึกษาเทคนิคและผังเมือง ห้องโครงการผังเมือง. ม.ป.ป.. **การค้นคว้าหาสาระเนื้อแท้**. กำแพงนคร
เวียงจันทน์ สปป.ลาว.
- สำนักงานโครงการมรดกหลวงพระบาง. 2005. **มรดกโลกหลวงพระบางครบรอบ 10 ปี วัดและประวัติศาสตร์**.
หลวงพระบาง สปป.ลาว.
- สำนักงานโครงการมรดกหลวงพระบาง. 2000. **การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้าน**. แขวงหลวงพระบาง: หลวงพระบาง
สปป ลาว.
- สุนต โพธิสาน. 2000. **ประวัติศาสตร์ลาว ดึกดำบรรพ์ถึงปัจจุบัน**. เวียงจันทน์ สปป ลาว: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. 2546. หนังสือที่ระลึกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายประสม ศรีสำอาง: **ล้านช้าง:
ล้านนา**. กรุงเทพฯ.
- สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. 2550. หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสอายุครบ 7 รอบ นายประสม ศรีสำอาง: **ล้านนา: ล้านช้าง**.
กรุงเทพฯ. ม.ป.พ..
- Berger, H.G. 2001. **Het Bun Dai Bun-Laos: Sacred Rituals of the Luang Prabang**. London:
Westzone.
- Evans, G. 1998. **The Politics of Ritual and Remembrance Lao since 1975**. Chiangmai, Silkworm
Books.
- Pholsena, V. 2006. **Post-War Laos The Politics of Culture, History and Identity**. Singapore:
ISEAS Publications.
- Somsanouk Mixay et al. 2004. **Luang Phabang an Architectural Journey**. Vientien: Atelisers de
la Peninsule.
- UNESCO. 2001. **Luang Prabang Urban Regulation Heritage Preservation and Development
Master Plan**. Luangprabang: La maison du Patrimoine.
- UNESCO. 2004. **Tourism and Heritage site Management LUANG PRABANG Lao PDR**. Bangkok:
Office of the Regional Advisor for Culture in Asia Pacific.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- Grey, D.D. 2016. Magical Laotian town preserved by UNESCO loses its soul: Luang Prabang
renowned for rich architectural heritage. [Online][Cited]. Available from: <http://news.nationalpost.com/life/travel/>